

С Т А Н О В И Щ Е

за: дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в образователно направление 2.2. История и Археология,
на: Станимир Жасминов Първанов,
на тема: *Керамиката от енеолитните селища в района на Варненските езера*,
от: доц. д-р Петя Георгиева (научен ръководител)

Като научен ръководител и преподавател имам удоволствието да представя накратко научната дейност и интереси на докторанта Станимир Първанов. Той завърши бакалавърската и магистърската програми по археология на катедра *Археология*, Исторически факултет, Софийски университет *Св. Кл. Охридски* с отличен успех. След това стана редовен докторант в същата катедра. По време на докторантурата положи успешно и с отличен успех всички задължителни изпити. Отчислен е с право на защита през 2019 г. Предаването на труда се забави поради възникнали при него здравословни проблеми. През времето, в което работихме заедно, той демонстрира изключителни качества и ангажираност към научните изследвания в областта на праисторията и особено към каменно-медната епоха. По време на следването си и по време на докторантурата участва в разкопки на различни праисторически обекти, най-вече в района на Черноморието. Бе един от активните участници в организацията на международните докторантски конференции *Филови четения* през 2016 и 2017 г. От около година работи като уредник в историческия музей във Варна. Старае се да прилага теоретичните си познания в практиката, организирайки изложби и образователни програми, които увеличават общественото разбиране за нашето историческо наследство. Неговата инициативност и активен подход към задачите са пример за мотивираност и професионализъм. Личните му качества допринасят за положителната атмосфера в работния екип. Станимир е комуникативен и работи добре в екип, което го прави ценен член на всяка изследователска група.

Темата на предложената за защита дисертация бе избрана заради необходимостта да се разширят познанията ни за селищата на култура Варна от района непосредствено заобикалящ известния Варненски халколитен некропол. Въпреки големия международен интерес към тази проблематика, досега липсваше подробно изследване и представяне на всички събрани материали. Това изследване е възможност освен за представяне на характеристиките на керамиката и за проследяване на етапите в развитието на културата в района и установяване на началото началото и края на селищния живот тук.

Представеният за защита труд се състои от текстова част, съдържаща увод, четири глави, заключение и списък на цитираната литература, общо 358 страници, според използваното форматирание или 536 страници (по БДС). Към текста има три приложения, съдържащи описание на принципите на класификация, карти, таблици, рисунки и снимки. Структурата на изследването е традиционна. В увода е представена накратко проблематиката, целите и задачите на изследването. В първата глава е проследена историята на проучването на енеолита в района на Варненските езера. Разграничени са четири етапа. От този преглед се вижда, че въпреки огромния международен научен интерес към района и периода, изследванията са непропорционално малко. Голяма част от селищата и некрополите са открити случайно, при строителни дейности. Част от събраните при строителните дейности материали не са обработвани и публикувани.

Във втората глава са представени селищата. Направен е опит за възстановка на природо-географската характеристика на района през енеолита. На базата на данните от публикациите и от архивите са определени местата на селищата. За някои от тях в публикациите са използвани различни имена. Резултатът от направеното от Станимир Първанов разследване е уточняване на местоположението и броят им.

Глава III е посветена на анализа на керамиката от селищата. Подходът при класификацията и бележите по които са изградени класификационните схеми на трите вида характеристики на съдовете: технологични, формални и декоративни са изнесени в *Приложение 1*. Направена е отделна класификация на отделните частите от съдовете (устия, преломи, дъна, дръжки). Приносна за изследването на керамиката е частта за технологията. Описът на анализирани съдове и фрагменти е *представен в Приложение 2*. Огромното количество обработени керамични фрагменти е помогнало да бъдат разпознати и отлично илюстрирани различни техники на формване, както и различни подходи при изработването на различни по големина съдове. На базата на анализ на формите са разграничени основни видове, типове и подтипове съдове. Анализирана е също декорацията, като е изведена връзката между технологията, формата и декорацията. Всичко това е подробно илюстрирано и представено в *Приложение 3*.

В четвъртата глава е направен сравнителен анализ на изведените типове от разглежданите селища, както между комплексите от всяко от тях, така и със керамика от затворени комплекси от други селища на култура Варна и некрополи на култура Варна (илюстрирано в Приложение 3). В анализа са включени и някои комплекси от селища на култура Коджадермен-Гумелница-Караново VI. На базата на този анализ е установена релативната хронология на езерните селища. Въз основа на материалите открити в тях са разграничени два етапа, ранен и късен. В ранния се срещат форми близки до фаза I на култура Варна, а късният представя класическата втора фаза. Тъй като материалите са без стратиграфски данни, не може да се определи продължителността на етапите, но се проследява приемственост. Вижда се, че заселването е станало в края на фаза I и селищата са изоставени в края на II началото на III фаза. Най-вероятно и двата етапа присъстват във всяко от селищата, макар че от някои от тях керамиката е твърде малко. Авторът не изключва и наличие на хоризонтална стратиграфия при някои от селищата. Сравнителният анализ с керамиката от некрополите показва, че там се срещат същите типове съдове както в селищата, макар най-често като модели. В некрополът при Девня не се срещат съдове от по-ранния етап, което явно означава, че гробове от този период не са проучвани. Ясно изразената връзка между керамиката от некропола Варна I и селищата е основание да се отхвърли една изказана в литературата хипотеза, според която този некропол е място за погребване на важни личности от културите от цялата Балкано-Карпатска металургична провинция. Най-вероятно некрополът е свързан със селището Морфлот, което се намира на около 200 м от него.

В *Заключението* са изведени основните изводи от проведените анализи. Обобщени са най-важните характеристики на керамиката от двата разграничени етапа в развитието на селищата. Според автора приблизително едновременното заселване на района се дължи на промени в климатичните условия и икономическите потребности на населението. Има се предвид покачването на средногодишните температури и засушаването, които са предпоставка за заселване близо до голям водоизточник. От стопанска гледна точка е

приемущество също, разполагането на селищата в една езерна система, свързана и с морето. Това улеснява контактите и засиления обмен на различни продукти през късния енеолит. Като друга причина за съществуването на тази система от селища е изтъкната възможността за колективна отбрана и взаимопомощ при нападения. Друго важно заключение е, че повечето селища са изоставени едновременно, в края на фаза II и началото на фаза III на култура Варна. По това време са били залети от вода.

Темата на дисертацията е дисертабилна. Разработена е внимателно с необходимата вещина и без съществени пропуски. Текстът на дисертацията е написан на правилен български език и въпреки че обемист се възприема лесно. Илюстрациите, включващи карти, таблици, диаграми снимки и рисунки на керамика са отлично направени и достатъчно подробни. Всеки от представените в края на автореферата, в списък, научни приноси е реален и съществен.

Разглежданото научно изследване разширява познанията ни за най-интересният район от територията на култура Варна и ще предизвика нови идеи и дискусии в научната общност. Докторантът има по темата на дисертацията четири обемисти публикации (три отпечатани и една под печат), съдържащи съществена част от труда. Освен тях има и шест други публикации по теми свързани с енеолита на Черноморието.

Считам, че Станимир Първанов има всички качества, необходими за успешна кариера в археологията и горещо препоръчвам труда му за успешна защита. Препоръчвам присъждането на образователна и научна степен „доктор” в образователно направление 2.2. История и Археология.

Доц. д-р Петя Георгиева